

O'LCHOV BIRLIKLARINING MILLIY KORPUSDA BERILISHI

Achilova Noila Hamroqulovna

Qorako'l tumani ixtisoslashtirilgan maktab internati
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada bugungi kunda tilshunoslik bilan integratsion fan sifatida yuzaga kelgan korpus lingvistikasi va unda o'lchov so'zlarning aks ettirilishi xususida fikrlar tahlilga tortiladi. O'lchov birliklaridan milliy korpusda foydalanish ushbu so'zlarning kompyuter tilida foydalanilishiga keng imkoniyat yaratadi hamda tilning tadqiq manbasiga oid modellashtirish jarayonini osonlashtiradi.

Abstract. In this article, corpus linguistics, which has emerged today as an interactive science with linguistics, and the reflection of measurement words in it, are analyzed. The use of units of measurement in the national corpus provides a wide opportunity for the use of these words in a computer language and facilitates the modeling process of language research resources.

Аннотация. В данной статье анализируется корпусная лингвистика, возникшая сегодня как интерактивная наука с лингвистикой, и отражение в ней измерительных слов. Использование единиц измерения в национальном корпусе дает широкие возможности для использования этих слов в компьютерном языке и облегчает процесс моделирования языковых исследовательских ресурсов.

Kalit so'zlar: *o'lchov birliklari, milliy korpus, tadqiqot manbai, modellashtirish, tahlil qilish.*

Korpus lingvistikasi so'nggi o'n yillikda amaliy tilshunoslikning muhim sohasi sifatida maydonga chiqdi. Korpus tilshunosligining asosiy yo'nalishi grammatikalar va lug'atlar yozishda, tillar o'rtasidagi farqlarni o'rganishda va til o'qitish resurslarida korpusdan foydalanish bo'ldi. Korpus lingvistikasidan turli xil aniq maqsadlarda foydalanilgan: nutq belgilarining roli, darslik tilining tabiati, tildagi kuch va maqomning roli, matnlarda leksikani o'rganish, o'quv materiallarida matn segmentlarini tanlash va baholash vazifalari. Bu faoliyatlar katta korpuslar yoki muayyan maqsadlar uchun yig'ilgan kichikroq korpuslardan foydalanish orqali amalga oshirilishi mumkin. Korpus lingvistikasi atamasi, umuman, korpusga asoslangan lingvistik tadqiqotlarni anglatadi. Arxetip korpus ishi zamonaviy raqamli davrdan ancha oldin mavjud bo'lgan. Biroq, korpus lingvistikasining akademik fan sifatida paydo bo'lishi kompyuter texnologiyalarining jadal rivojlanishi, shuningdek, o'tgan asrning ikkinchi yarmidan boshlab raqamli kontentning mavjudligi bilan bog'liq bo'lgan korpuslarni yozib olish, saqlash va tekshirish uchun raqamli vositalar mavjudligi bilan chambarchas bog'liq. Hozirgi vaqtda korpus

tilshunosligida hisoblash va statistik vositalardan foydalanish hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Korpus lingvistikasi doirasida ko'plab tadqiqotlar amalga oshirilgan bo'lib, bizning ushbu mavzuyimiz ham bevosita milliy korpus tarkibida tahlil qilinuvchi hisob so'zlar sanaladi. Korpus lingvistikasi kontekstida numerativ so'zlar matn korpusidagi son ma'lumotlarini yoki miqdorlarni ifodalovchi so'zlarni anglatadi. Ushbu so'zlar turli xil lingvistik tahlillarda, jumladan, chastotalarni hisoblashda, miqdoriy tadqiqotlarda va statistik modellashtirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Numerativ so'zlar korpus ichidagi raqamli ma'lumotlarning tarqalishi, ma'no va munosabatlari haqida tushuncha beradi. Korpus tilshunosligida numerativ so'zlar bilan bog'liq ba'zi asosiy jihatlar mavjud bo'lib, ularni quyidagicha izohlash mumkin. Numerativ so'zlar son, miqdor, o'lchov, nisbat va boshqa son qiymatlarni bildiruvchi lug'aviy birikmalarning keng doirasini o'z ichiga oladi. Ushbu leksik birliklarni milliy korpus tarkibida o'rganish so'z modellashtirish jarayoniga yordam beradi.

Numerativ so'zlar korpus tilshunosligida chastota tahlilini o'tkazish uchun zarurdir. Tadqiqotchilar korpus ichida muayyan atamalar, iboralar yoki lingvistik xususiyatlarning mavjudligini miqdoriy aniqlash uchun numerativ so'zlardan foydalanadilar. Numerativ so'zlarning chastotasi lug'atdan foydalanish, leksik xilma-xillik va til ma'nolari haqida tushuncha beradi [James, 1975:69].

Hisob so'zlar tadqiqotchilar tomonidan korpus lingvistikasida lingvistik ma'lumotlarni raqamli o'lchash va tahlil qilish imkonini beruvchi miqdoriy tadqiqotlarni amalga oshirishlariga yordam beradi. Miqdoriy tadqiqotlar so'z chastotalarini hisoblash, raqamli taqsimotlarni solishtirish, matn o'zgaruvchanligini baholash yoki lingvistik elementlar o'rtasidagi raqamli munosabatlarni o'rganishni o'z ichiga olishi mumkin. Numerativ so'zlar asosida statistik modellashtirish va til hodisalarini miqdoriy tahlil qilishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotchilar statistik modellarni yaratish, gipoteza sinovini o'tkazish, lingvistik ma'nolarni ochib berish va tildan foydalanish haqida tushuncha olish uchun korpusdan olingan raqamli ma'lumotlardan, jumladan, numerativ so'zlardan foydalanadilar. Matn mazmuniga qo'shimcha ravishda numerativ so'zlar korpus lingvistikasida matnlarning raqamli atributlari haqida qo'shimcha kontekstni ta'minlash uchun metama'lumotlar sifatida ishlatilishi mumkin. Raqamli metama'lumotlar so'zlar soni, jumlar uzunligi, hujjat chastotasi, leksik zichlik yoki tahlilga tegishli har qanday boshqa miqdoriy xususiyatlar kabi ma'lumotlarni o'z ichiga olishi mumkin. Ko'p tilli yoki xilma-xil korpuslar bilan ishlashda bir xil tahlil qilish uchun tillar yoki dialektlar bo'ylab sonli so'zlarni standartlashtirish juda muhimdir. Normalizatsiya tartib-qoidalari raqamli ko'rinishlardagi izchillikni ta'minlaydi va turli til turlari bo'yicha qiyosiy tadqiqotlarni osonlashtiradi [James, 1975:156].

Yuqorida qayd etib o'tganimizdek, hisob so'zlar korpus lingvistikasida sonlarning atributiv belgilari sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu ifodalarni milliy korpusda aks ettirish orqali tilimizdagi so'z boyligini kompyuter dasturlariga

kiritish, uning soʻz modellash formalarini yaratishda qoʻllash mumkin. Avvalo, ularning milliy korpus bazasida qanday teg asosida aks ettirilishini tahlil qilsak.

Hisob soʻzlarni milliy korpusga kiritishni quyidagi ketma-ketlik asosida amalga oshirish lozim:

1. Milliy korpus tarkibiga hisob soʻzlarga oid belgi kiritish. Masalan, oʻzbek milliy korpusida uni HS-hisob soʻzlar tarzida (ingliz tilida Numerals) keltirish mumkin. Bu til modelini tahlil qilish jarayonida soʻzning qaysi guruhga oid ekanligini ochiqlashda yordam beradi.

2. Hisob soʻzlarga oid guruhni milliy korpusda aks ettirish. Ularni kichik guruhlariga boʻlish hamda ushbu guruhga kiruvchi leksik ifodalarni ham modulda aks ettirish. Uni quyidagi jadval asosida koʻrib oʻtamiz [Achilova, 2023:5]

<i>Hisob soʻz(HS)</i>	<i>Ogʻirlik oʻlchovini ifodalovchi hisob soʻzlar</i>	<i>Gramm</i>
		<i>Kilogramm</i>
		<i>Botmon</i>
		<i>Misqol</i>
		<i>Tonna</i>
		<i>Sentner</i>

Hisob soʻzlarni milliy korpusda modellashtirish uchun korpus bazasiga yuqoridagi jadvalda keltirilgan namuna asosida (guruh ichida guruh) keltirish ushbu turkum soʻzlarning yanada kengroq aniqlashtirilishiga, soʻzlarning semantik, grammatik(morfologik va sintaktik), lemma tahliliga oid jarayonlarda ushbu guruh soʻzlarning yanada aks ettirilishiga xizmat qiladi [Crespo, 2023:78].

Xulosa sifatida aytish mumkinki, korpus lingvistikasida numerativ soʻzlardan foydalanish orqali tadqiqotchilar chuqur miqdoriy tahlillar oʻtkazishlari, tildan foydalanishning raqamli jihatlarini oʻrganishlari va matn maʼlumotlaridagi til tuzilishi, oʻzgaruvchanligi va aloqa shakllari haqida mazmunli tushunchalar olishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Achilova N. Oʻlchov soʻzlar pragmatikasi//Oʻzbekistonda milliy tadqiqotlar:davriy anjumanlar [7-qism], 2022. – B. 19-21.
2. Achilova N. Pragmatic features of numerical words expressing the meaning of money//Web if scientist: International scientific research journal, 2022. – B. 524-530.
3. Achilova N. Pul qiymatini ifodalovchi numerativlarning pragmatik xususiyatlari//Taʼlimda filologiyani rivojlantirishning global masalalari, 2022. – B. 140-143.

4. Achilova N. Suyuqlik miqdorini anglatuvchi lisoniy birliklarning pragmatik xususiyatlari//So‘z san’ati xalqaro jurnali, 2022. – B. 74-80.
5. Crespo Cantalapiedra, I. (2023). La diversidad en las lenguas: los numerales. Online book (in Spanish).
6. James R. Hurford (2010) [1975]. The Linguistic Theory of Numerals. Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-13368-5.
7. Qilichev E. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. –Buxoro: Buxoro universiteti, 1999.
8. Rahimov S., Umurqulov B. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. –Toshkent: O‘qituvchi, 2003. 220 b.
9. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. –Toshkent: Universitet, 2006.